

Fornleifaskráning á Eyri í Kjós

Deiliskráning og aðalskráning á hluta jarðar

Birna Lárusdóttir

**FS319-06111
Reykjavík 2006**

Forsíðumyndin er af nafnlausri vörðu sem í þessari skýrslu ber númerið GK-326:005.

© Fornleifastofnun Íslands 2006

Bárugötu 3

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Fax: 551 1047

Netfang: fsi@instarch.is

Heimasíða: www.instarch.is

Efnisyfirlit

I. INNGANGUR	4
II. DEILISKRÁNING OG FORNLEIFAR.....	5
III. FORNLEIFASKRÁ.....	7
IV. FORNLEIFAR INNAN DEILISKIPULAGS	20
VI. NIÐURSTÖÐUR OG SAMANTEKT	24
HEIMILDIR	25

I. Inngangur

Nú á vordögum fór fram könnun á fornleifum í landi Eyrar í Kjósarhreppi að ósk landeigenda. Gert hefur verið deiliskipulag fyrir hluta jarðarinnar og stendur til að reisa þar sumarhús. Að auki óskuðu landeigendur eftir því að venjuleg fornleifaskráning færi fram á þeim hluta jarðarinnar sem tilheyrir þeim en er utan deiliskipulags.

Verkinu má því skipta í tvo hluta og verða báðum gerð skil í þessari skýrslu. Annars vegar fór fram deiliskráning á svæði neðan þjóðveg, allt frá nyrsta Borgarhólnum að svonefndum Naustum (sjá kort). Gengið var um allt deiliskipulagssvæðið í leit að fornleifum. Hins vegar fór fram venjubundin fornleifaskráning á öðrum hlutum landareignarinnar, þ.e. frá merkjum við Eyrarkot (áður Eyrar-Útkot) og allt austur að Silungalæk. Gamla Eyri náði reyndar allt austur að Galtargilslæk en svæðið milli lækjanna tveggja var ekki skráð að þessu sinni, enda heyrir það undir aðra eigendur.

Haraldur Hjartarsson, f. 1942 á Eyri, gaf upplýsingar um minjastaði og ýmislegt annað í landi jarðarinnar og eru honum færðar bestu þakkir fyrir hjálpina. Sömuleiðis fær starfsfólk Landlína í Borgarnesi þakkir fyrir aðstoð við kortagerð og almenn liðlegheit.

Hér á eftir verður fyrst fjallað um lagasetningu um fornleifar. Þá verður birt fornleifaskrá og að lokum fjallað um niðurstöður fornleifaskráningarinnar, annars vegar á deiliskipulagsreitum og hins vegar utan þeirra.

II. Deiliskráning og fornleifar

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 17. grein þjóðminjalaga (nr. 88/1989, sbr. lög með síðari breytingum), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar :

“Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja.” Auk þjóðminjalaga ná lög um mat á umhverfisáhrifum nr. 63/1993 einnig yfir verndun menningarminja, enda markmið laganna að tryggja að mat á umhverfisáhrifum verði fastur liður í undirbúningi að framkvæmdum. Er fornleifakönnunin sem þessi skýrsla byggir á unnin í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið með hinni nýju löggjöf.

Mat á áhrifum fyrirhugaðra framkvæmda skv. nýju skipulagi gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum (16. gr.) víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja, 100 ára eða eldri, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á. Í lögunum eru gefin allnokkur dæmi, svo sem byggðaleifar, bæjarstæði, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum; einnig vinnustaðir þar sem aflað var fanga, sel, verstöðvar, ból, mógrafir, kolagrafir, gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita, gamlir vegir, stíflur, brýr, vöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra; varnarmannvirki; þingstaðir, hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð; áletranir, greftrunarstaðir og skipsflök.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll forn mannvirki í heldur einnig staðir sem á einn eða annan tengjast menningu og atvinnuvegum. Þessu hefur verið fylgt við umhverfismatið, á sama hátt og gert er við almenna fornleifaskráningu. Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Fornleifaverndar ríkisins. Komi til björgunargraftar vegna framkvæmda, ber framkvæmda-aðili þann kostnað sem af því hlýst.

Algengt er að staðir komi í ljós við vettvangsrannsókn, en ekki fullljóst hvort um fornleifar er að ræða eða ekki. Eru þeir látnir njóta vafans og færðir á fornleifaskrá, enda mjög óheppilegt ef minjar finnast við jarðrask í upphafi framkvæmda. Veldur það töfum og

kostnaði fyrir framkvæmdaaðila auk þess sem minjastaðir spillast og aðilar fornleifavörslu eru knúnir til að gera skyndirannsókn og jafnvel hefja stórfelldan björgunaruppgröft með skömmum fyrirvara. Með hliðsjón af ofangreindum lagaákvæðum, er skylt að geta þeirra takmarka sem eru á meðfylgjandi mati: Þrátt fyrir ítarlega heimildarkönnun og vettvangsathugun eru fornleifar þess eðlis að seint verður skorið úr með fullri vissu að við tiltekna framkvæmd verði engin hætt á að minjar finnist þar við jarðrask.

III. Fornleifaskrá

GK-326 Eyri (Hvalfjarðareyri)

40 hdr. 1705. 30 hdr. 1847. Hálfkirkja var á jörðinni. Landnámsjörð Svartkels, sem fyrst bjó að Kiðafelli en flutti síðar að Eyri. 1198 er jarðarinnar getið í Sturlungu þar sem rætt er um Ketil Eyjólfsson og Ljót son hans er þar bjuggu. Sturlunga I, 235.

Elsta heimild um kirkju á Eyri er í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200. (DI XII, 9) Næst er kirkjunnar getið í máldaga Saurbæjarkirkju um 1220: "[í Saurbæ] liggja tiundir til millum blikdals ar. oc ælifsdals ar. nema af eyri. oc vr myrdal. ef þar bua landeigendr. þa sculu þeir taka sina tiund heima oc hiona sinna allra. en ef leiglendingar bua þar eða hiabuðar menn. þa skal j saurbæ þeirra tiund gialldaz oc hiona þeirra. ef þav giora skiptingar tiund;" (DI I, 402) 1315: "Þa er Arni biskup vigdi kirkju a Eyri gerdi hann þa skipan a að Eyrar kirkia skal taka tyvnd oc lýsitolla af ollum heima monnvum þar: enn jngialldur leggur til kirkju j saurbæ xij ær" (DI II, 404). Enn er kirkjunnar getið í máldaga Saurbæjarkirkju frá um 1315: "[til Saurbæjar] liggja tijundir til millum blikdalzär oc eilyfsdalzar nema af eyri og yr mydal ef þar bua landeigenndur. skulu þeir taka heima tijund sijna oc allra hiona sinna. enn ef leiglenndijngar bua þar eda hiabudamenn þa skal j saurbæ gialldast tijunnd þeirra oc hiona þeirra. ef þau giora skiptijngar tijunnd;" (DI III, 32) Síðan er kirkjunnar getið í máldaga sem hefur verið tekinn saman einhverntíma á árunum 1491-1518: "Kirkian a Eyri aa .iiij. kugilldi. ... Jtem þridung veidar j lagxfossi j lagsaa." (DI VII, 54) 1569: Biskup selur jörðina fyrir Kirkjuferju í Árnessýslu. Hvor jörð 30 hdr en 10 hdr í heimalandi er kirkjueign. (DI XV, 312-314)

"Uppkot var þar sem Eyrarbærinn stendur nú, en Útkot þar sem Eyrarkot er í dag," segir í athugasemdum við örnefnalýsingu. Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 2

Í Jarðabók Árna og Páls 1705 eru 4 býli á jörðinni, eitt með upprunalega nafninu, annað nefnt Þorkelskot eftir ábúandanum og síðan Efrakot (8 hdr) og Neðrakot (5 hdr) sem hvorugt er talin hjáleiga. Síðan er þar ein hjáleiga, Blómsturvellir í ábúð 1705. JÁM III, 393-394 Hjáleigur 1847 Eyrar-Uppkot (GK-327) og Eyrar Útkot (GK-328). Heimajörðin var lögð undir Eyrar-Uppkot. HJ: Ljósmyndir I, 66

1705: "Hætt er fyrir snjóflóðum og skriðum bæði túnnum, högum, engjum og húsnum og hefur nýlega þar á skaði orðið bæði túni og engi. JÁM III, 395. 1917: Tún 2 teigar að mestu sléttað, garðar 350m². Uppkotið virðist sameinað heimajörðunni 1917.

GK-326:001 Eyri (Hvalfjarðareyri) bæjarhóll bústaður

64°19.956N 21°42.220V

"Uppkot var þar sem Eyrarbærinn stendur nú, en Útkot þar sem Eyrarkot er í dag," segir í örnefnalýsingu. Nú

Bæjarhóll 001 og hóllinn þar sem kirkjan 002 stóð. Horft í suður.

standa engin hús á gamla bæjarstæði Eyrar og hafa sennilega ekki gert síðan snemma á 20. öld. Bæjarhóllinn er rúma 100 m austur af núverandi Eyrarkoti (GK-328:001) en um 150 m NNV af bænum sem nú kallast Eyri en var áður Uppkot (sjá GK-327:001). Hann er inni á afgirtu svæði sem markast af núverandi þjóðvegi að norðan, gamla þjóðvegi að sunnan og læk að vestanverðu. Á túnakorti sem teiknað var árið 1917 virðast enn uppistandandi hús á þessum stað og kálgarður við þau að sunnanverðu. Lag húsanna á túnakorti bendir fremur til að þau kunni að hafa verið fjárhús með hlöðu fyrir aftan en mannabústaður en um það er þó ekki vitað.

Grösugt svæði, sléttað og iðagrænt en austar, innan sömu girðingar, er mun þýðara, grýtt og smáklettar.

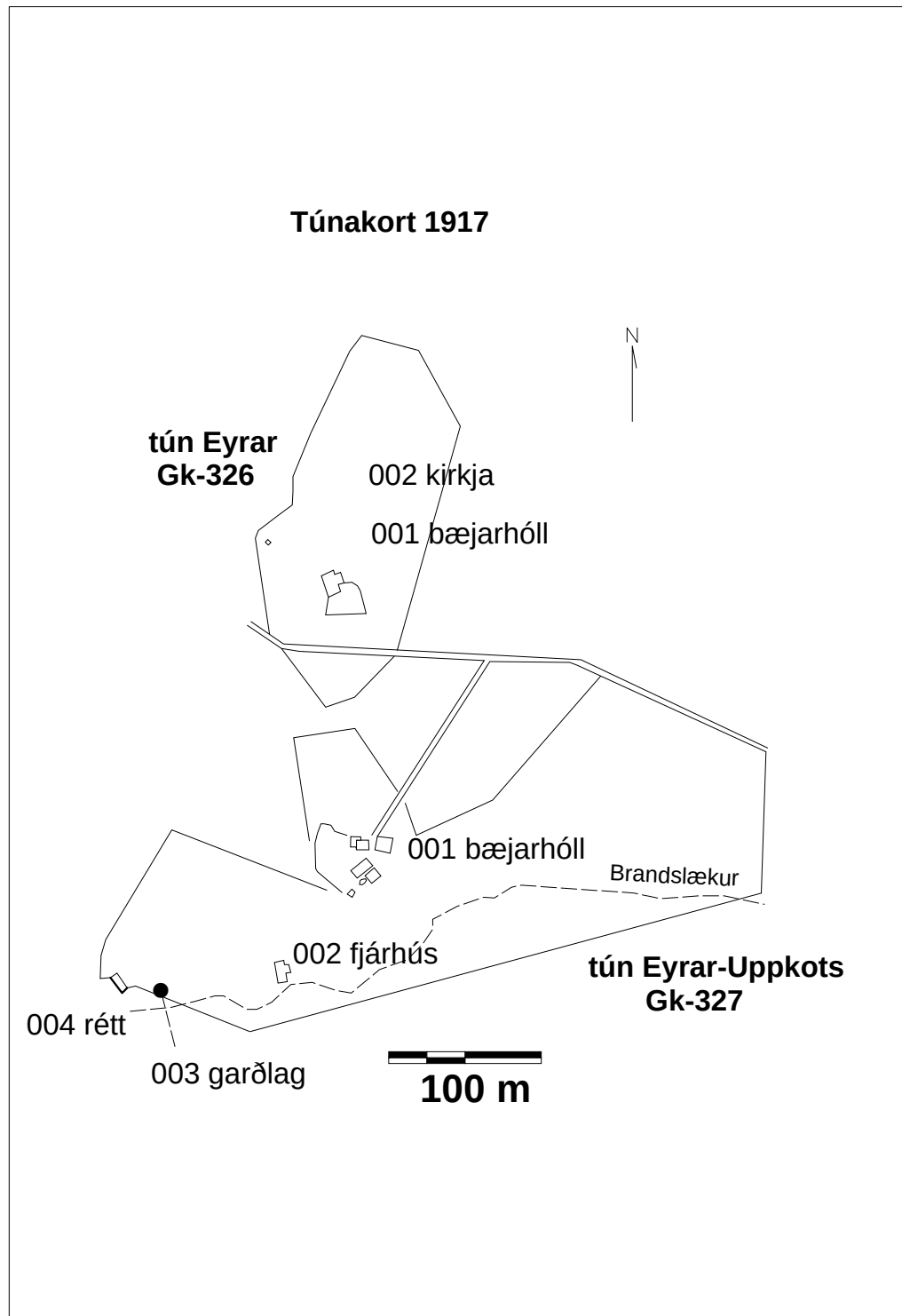
Bæjarhóllinn er stór og myndarlegur, einkum ef horft er á hann norðan frá, af núverandi

þjóðvegi. Hann er ávalur og sker sig úr brekkunni, er fremur sléttur að ofanverðu en brattur til norðurs. Hóllinn hefur verið sléttaður en þó sennilega ekki mikið verið tekið ofan af honum því þar sjást, ef vel er að gáð, mjög óljós veggjarbrot norðvestast á háhólnum sem stefna NV-SA, líkt og húsin sem voru uppistandandi 1917 hafa gert. Gróíð er yfir þessi brot sem sjást á svæði sem er um 6 x 6 m stórt. Alls er hóllinn á að giska um 70 x 50 m

stór frá austri til vesturs en ekki ólíklegt að hann sé náttúrulegur að einhverju leyti, t.d. er áberandi bunga út úr honum norðaustanverðum sem minnir á uppgróinn öskuhaug en þegar betur er að gáð gægjast klettur þar út. Hóllinn markast af gamla þjóðveginum syðst en að vestanverðu af læk. Erfitt er að meta hversu hár eða þykkur hóllinn er en þó ljóst að umtalsverðar, uppsafnaðar mannvistarleifar leynast neðanjarðar.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Eyri og Eyrarkot ath og viðb., 2

GK-326:002 heimild um kirkju
EYRI (K)

64°19.982N 21°42.221V

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 9

[um 1220]: [í Saurbæ] liggja tiundir til millum blikdals ar. oc ælifsdals ar. nema af eyri. oc vr myrdal. ef þar bua landeigendr. þa sculu þeir taka sina tiund heima oc hiona sinna allra. en ef leiglendingar bua þar eða hiabuðar menn. þa skal j saurbæ þeirra tiund gialldaz oc hiona þeirra. ef þav giora skiptingar tiund; Máld DI I 402 [Saurbæjar]

[1315]: Eyre

Þa er Arni biskup vigdi kirkju a Eyri gerdi hann þa skipan a ad Eyrar kirkia skal taka tyvnd oc lýsitolla af ollum heima monnvm þar: enn jngialldur leggur til kirkju j saurbæ xij ær; Máld DI II 404 [gæti vel verið Árni mildi, þá öld yngri]

[1315]: [til Saurbæjar] liggja tijundir til millum blikdazär oc eilyfsdalzar nema af eyri og yr mydal ef þar bua landeigenndur. skulu þeir taka heima tijund sijna oc allra hiona sinna. enn ef leiglenndijngar bua þar eða hiabudamenn þa skal j saurbæ gialldast tijunnd þeirra oc hiona þeirra. ef þau giora skiptijngar tijunnd; Máld DI III 32 [Saurbæjar - ekki er ljóst hvort sérákvæðin um tíundina eiga við um Eyri, líklega ekki]

[1491-1518]: Eyrar maldagi j Kios.

Kirkian a Eyri aa .iiij. kugilldi.

Jtem ein gaumul messuklædi sterk.

Jtem iij smakluckur.

Jtem þridung veidar j lagxfossi j lagsaa. Máld DI VII, 54 [AM 238 4to, bl. 124 (Bessastaðabók)]

17.5.1765: Bænhús á Eyri lagt niður; (PP, 113) [konungsbréf]

1705: "Hjer er hálfkirkja, og embættaði þá fólk er til sacramentis hjer heima og af næstum bæjum hjer fyrir innan, sem enn lengra eiga að sækja til Saurbæjarkirkju á Kjalarnesi, og þjónar presturinn Sr. Páll Sveinsson þessari hálfkirkju ásamt Saurbæjar og Brautarholts kirkjum." "Kirkjugarður er neðan Eyrarhóls. Nú er búið að slétta hann. Áður mun hafa verið bænahús á Eyri og grafreitir við það," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. Flest bendir til að kirkjugarðurinn hafi verið á hól sem er við rætur norðurhluta bæjarhóls 001 og stendur 5-8 m lægra en hann.

Grasi gróíð svæði, nokkuð mishæðótt en þúfur hafa verið sléttaðar út að mestu.

Engar hleðsluleifar eða merki um leiði sjást á hólnum en hann er nokkuð reglulegur, ávalur og með jafnar brúnir sem bendir til að hann sé að hluta uppsafnaðar mannvistarleifar. Hóllinn er alls 25-30 m í þvermál. Það lækkar skarpt niður af honum til norðurs og austurs um 1,5-2 m en hæðin heldur sér til vesturs, að bæjarlæknum sem þar rennur í slakka. Ekki er vitað til að bein hafi komið upp við túnasléttun á 20. öld.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:DI; JÁM III, 392; Ö-Eyri og Eyrarkot ath og viðb., 2

GK-326:003 heimild um útihús

64°19.963N 21°42.248V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var lítið útihús um 40-50 m vestur af bæjarhól 001.

Þar er þýfður rani sem gengur út úr bæjarhól til vesturs, að læk sem skilur sundur tún Eyrar og Eyrarútkots (GK-328:001). Rani þessi er utan girðingar og hefur sennilega aldrei verið sléttaður.

Einu sjáanlegu mannvirkin þar nú eru tveir litlir kálgarðar, sýnilega unglegir og vex rabbabari í þeim syðri. Hugsanlegt er að annar þessara garða hafi verið reistur á rústum hússins, þá sennilega sá nyrðri. Hann er um 3 x 4 m að stærð og torfgarður, um 0,4 m hár, markar hann á þrjá vegu en hann er opinn í suðurátt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

Naust 004, horft í suður

GK-326:004 Naust tóft naust

64°20.204N 21°41.962V

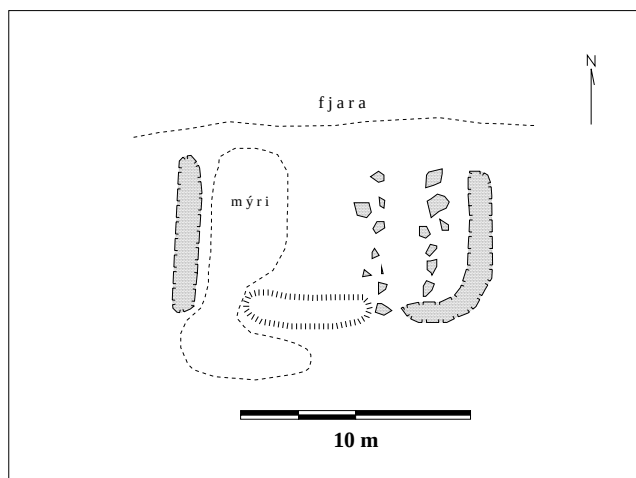
"Neðan við Eyrarútkot [GK-328:001] niður við sjó er standberg sem heitir Bolaklettur. Við þá er mikið aðdýpi, og austan þeirra eru Naust og Nausthóll fyrir austan þau, en blindsker nokkuð fram undan Bolaklettum heita einnig Bolaklettur, steinar sem koma aðeins upp í stærstu fjörum," segir í örnefnaskrá. Naust eru 500 m norður af bæjarhól 001, upp af fallettri vík sem er suðvestan við Hólmahjalla.

Óslétt land sem er bitið af hrossum, mikið þýfi og töluvert grýtt inn á milli.

Upp af víkinni eru fremur óljósar leifar mannvirkis sem er alveg hrunið. Svæðið er töluvert traðkað af hrossum og sumstaðar sjást aðeins undirstöður veggja. Alls hefur mannvirkið verið um 13 x 7 m stórt og snúið austur-vestur. Að líkindum hefur það samanstðið af 3 samhliða hólum sem hafa öll hafa haft op niður að sjónum, til norðurs. Tvö austustu hólfin virðast hafa verið á móta stór, um 2 m breið og 7 m löng að innanmáli en í vesturhlutanum hefur sennilega aðeins verið eitt hól, þá allt að 8 m breitt. Það er óljósasti hluti tóftarinnar, enda er rennblautt svæði innan veggja og mikill þúfnakragi í suðurenda. Bæði austur- og suðurveggur tóftarinnar eru myndaðir af hrundum, ógrónum grjóthleðslum en aðeins sjást undirstöður innri veggja, sokknar í svörð sumstaðar. Varla er ástæða til að efast um að þarna hafi verið mannvirki tengt sjósókn, naust og jafnvel sjóbúð, en skv. Haralds Hjartarsyni voru bátar hafðir á staðnum þegar hann man eftir, eftir miðja 20. öld. Þar var lent á vetrum en sumarlending var við Miðbúðir, sjá 017.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

Varða 005, horft í norður.

GK-326:005 varða óþekkt

64°20.125N 21°40.813V

Varða er á nyrsta Borgarhólnum (sjá 020), norðan við hæsta punkt hans, 1,2 km norðaustur af bæjarhól 001.

Hóllinn er hálfgróinn, aflangur frá norðri til suðurs.

Varðan er greinilega nokkuð gömul, skófum vaxin. Hún er hlaðin á sléttu klöpp, ekki mjög regluleg en stendur vel og mjókkar lítillega upp. Hún er um 0,8 m há. Ekki er augljóst hvaða tilgangi hún hefur gegnt (ef einhverjum) en hún sést ekki vel að, a.m.k. ekki heiman frá bæ.

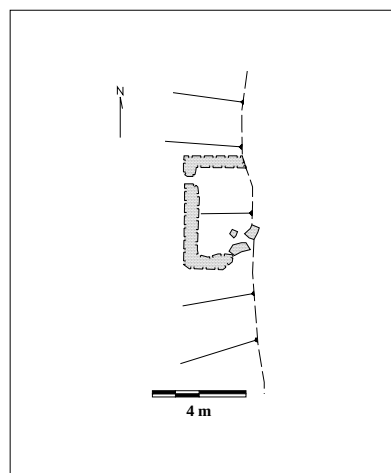
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-326:006 tóft skemma

64°20.137N 21°40.776V

Tóft 006, horft í norður.

Tóft er utan í nyrsta Borgarhólnum vestanverðum, um 10 m austan við stakan sumarbústað sem þar stendur. Þetta er 1,2 km norðvestur af bæjarhól 001.

Grösug kvos og mikil trjárækt í kringum hana. Fátt bendir til annars en að tóftin sé mjög ung, sennilega frá miðri 20. öld eða jafnvel yngri og tengist þá sumarbústaðnum. Þó er ekki alveg útilokað að um sé að ræða upphleðslu úr eldri tóft. Tóftin er 6 x 3 m frá norðaustri til suðvesturs og hefur verið hlaðið á þrjár hliðar en

hóllinn skýlir tóftinni að austanverðu. Hugsanlega hafa verið dyr nyrst á vesturhlið. Í tóftinni liggja trjágreinar og viðarkubbar og virðist sem hún hafi þjónað hlutverki eldiviðargeymslu fyrir sumarbústaðinn. Veggir eru mest um 0,5 m háir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-326:007 þúst óþekkt

64°20.230N 21°41.057V

Þúst 007 og Miðbúðir fjær, horft í austur.

Stakur, rústalegur hóll er 30-40 m vestan við rústir á Miðbúðum 015.

Þýft graslendi við sjóinn, mjög sinuvaxið. Vegarlóði liggur fast við norðurjaðar hólins. Hóllinn er þúfnabingur sem sker sig nokkuð úr umhverfinu. Hann er sporöskjulaga en ekki mjög reglulegur, 8-10 m í þvermál og allt að rúmum 1 metra á hæð. Ekki sjást greinilegar tóftir eða hleðslur á honum eða annað sem gæti skorið úr um hvort hóllinn er uppsafnaðar mannvistarleifar eða e.t.v. náttúrumyndun.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

GK-326:008 Búðarhöfuð tóftir verbúð

64°20.364N 21°41.215V

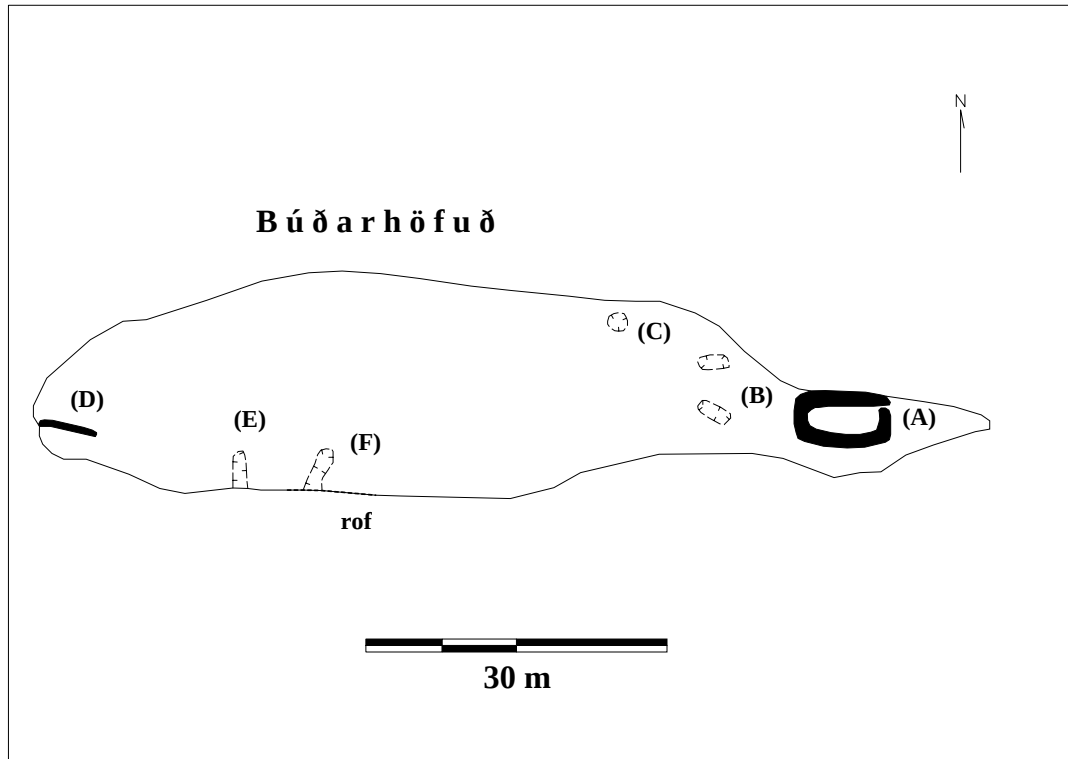

Búðarhöfuð 008. Rof er greinilegt fyrir miðri mynd. Horft í norðaustur.

"Sker eru þrjú fram af Grafarmýrinni [013]. Það austasta hefur verið nefnt, þ.e. Selskerið. Næst er Búðarhöfuð og fellur fyrir það um flóð. Milli Búðarhöfuðs og Hólmahjalla er Brandslækur," segir í örnefnalýsingu. Búðarhöfuð er allstór hólmi framundan Eyrarlandi, rúman 1 km norðaustur af bæ. Grösugur og mjög þýfður hólmi sem aðeins er fært út í um fjöru. Hann er rúmlega 100 m langur og mest u.þ.b. 50 m breiður og snýr austur-vestur. Hæsti hluti hólmanum er að norðvestan og er land jafnframt sléttast þar, enda virðist jarðvegur þunnur og klettur er undir.

Sennilega eru miklar mannvistarleifar í hólmanum en þær eru nú að mestu leyti sokknar í stórþýfi og víða erfitt að dæma um hvað eru náttúrumyndanir og hvað tóftir. Lýsingin hefst hér allra austast í hólmanum en þar er greinilegasta tóftin

(A). Hún er 9 x 5 m stór, einföld og snýr austur-vesturs og nærri því ferhyrningslaga. Tóftin er mjög sigin en veggir hafa þó haldið lagi sínu að mestu leyti og eru mest um 0,3 m háir. Þeir eru algrónir líkt og hólminn er allur. Dyr hafa sennilega verið í norðausturhorni tóftarinnar. Norðurlangveggur er úti á jaðri hólmanum en þaðan er brattur bakki niður í fjöru. Um 8 m vestan við þessa tóft eru tvær grunnar og óreglulegar dældir í miklu þýfi (B). Báðar eru þær um 2 m í þvermál eða rúmlega það en ekki fyllilega ljóst hvort þar eru mannvistarleifar á ferð. Þriðja dældin, C, er á norðurbrún hólmanum 25-30 m norðvestan við (B), um 2 m í þvermál þar sem mest er. Garðlag sem hér er nefnt D liggur frá vesturbrún hólmanum og stefnir í austurátt. Það verður ógreinilegt eftir fáeina metra en er mest um 0,6 m breitt og 0,3 m hátt. Ekki er ljóst hver tilgangur með því hefur verið. Þá er dæld (E) í suðurbrún hólmanum 25 m austur af garðlaginu þar sem það er greinilegast, um 4 x 2 m stór frá norðri til suðurs. Rúma 10 m austur af E enn ein dældin (F), ámóta stór og (E) að stærð en dálítið íþjóg. Rof er í bakkanum framan við þessa síðastnefndu tóft, um 8 m langt. Það var hreinsað lauslega upp og kom þá í ljós að þar eru allnokkur mannvistarlög sem samanstanda aðallega af móösku og kolaleifum. Vestarlega í sniðinu er steinn og austan við hann mannvistarlög sem ná upp að honum og gæti það bent til að steinninn hafi verið hluti

Mannvistarlög í rofi á Búðarhöfði. Flaskan er 24 cm á hæð.

af vegg. Neðri brún mannvistarlaganna er um 1 m hátt í 30 cm á þykkt og undir þeim virðist hreyfður brennd bein á stangli. Lögin virðast þynnast út til aldur en þetta bendir þó eindregið til að einhverskonar bendir helst til að hún hafi verið tengd sjósókn, e.t.v.

Hættumat: hætta, vegna rofs

undir núverandi yfirborði Búðarhöfuðs. Alls eru lögin jarðvegur, blandaður torfi og öskuleifum. Einnig sjást austurs. Engar vísbendingar fundust um hugsanlegan mannvist hafi verið í hólmanum. Nafnið Búðarhöfuð verbúðir.

GK-326:009 tóft útihús

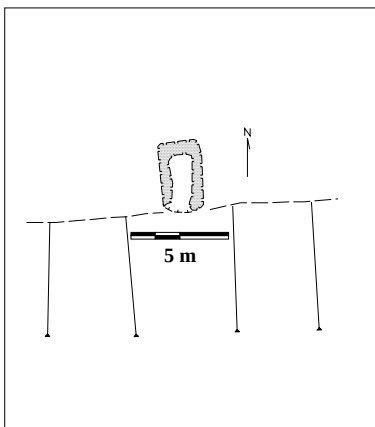
64°19.975N 21°42.018V

Tóft er á afgirtu svæði milli núverandi þjóðveggar og gamla þjóðveggar, 160 m austur af bæjarhól 001.

Þýft svæði undir hálfgrónu klettabelti. Sennilega hefur þetta svæði tilheyrt gamla Eyrartúni.

Tóftin er einföld með grjóthlöðnum, ógrónum veggjum og ungleg að sjá. Veggir ná nú mest um 0,3 m hæð og eru víðast hvar tvær steinaraðir. Lítið hrun er í kring og bendir það til að hleðslur hafi aldrei verið háar. Tóftin er 4 x 2,5 m að stærð og snýr norður-suður. Dyr sjást ekki en af legu tóftar að dæma hafa þær sennilega verið í norður, enda snýr suðurveggurinn upp í brekkuna og hefur verið grafinn lítillega inn í hana.

Hættumat: engin hætta

Tóft 009, horft í norður.

GK-326:010 heimild um hrútakofa

"Gamla túnið á Eyri var kallað Upptún fyrir ofan bæinn [...]. Vestast í Upptúni var lægð, sem nefnd var Draugalág [018]. Þar var áður hrútakofi. Aldrei sagðist Ólöf hafa heyrt að reimt væri í Draugalág," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. Athugasemdirnar eru skráðar eftir Ólafíu Pétursdóttur sem var fædd á Eyri 1913. Ekki er ljóst hvort hún á við gamla bæjarstæði Eyrar (sjá 001) eða Eyrar-Uppkot, sem í seinni tíð hefur verið nefnt Eyri. Eigi það fyrrnefnda við hefur Upptún verið á milli Eyrar og Eyrar-Uppkots. Það er nú slétt og sést engin lág sem kemur heim og saman við lýsinguna. Ef Ólafía á hins vegar við það síðarnefnda hlýtur Upptún að hafa verið ofan (sunnan) við Eyrar-Uppkot, sem nú er nefnt Eyri. Raunar virðist það líklegra. Þar sést nú aðeins ein tóft, sjá GK-327:005, sem í seinni tíð var notuð sem reykhus. Það er þó ekki ólíklegt að tóftin sé gömul og hafi áður gegnt öðrum hlutverkum. Einnig er mögulegt að önnur tóft hafi verið á sama svæði en sé nú horfin.

Óslétt og grýtt tún.

Heimildir: Ó-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 1

GK-326:011 þúst óþekkt

Þúst 011 innan rauða hringins, horft í austur.

honum.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

GK-326:012 Stekkjarhóll tóftir stekkur

"Út með sjónum heitir Djúpagróf. Utan við hana eru klettahólar með nokkru millibili, sem heita Borgarhólar [sjá 020] og eru aðgreindir sem Neðri-Borgarhóll og Efri-Borgarhóll. Upp af Borgarhólunum er sá þriðji í sömu röð.

64°19.676N 21°40.417V

Rústalegur hóll er fast vestan við Silungalæk, tæpa 600 m austur af Stekkjarhól 012 og um 1,5 km ASA af bæjarhól 001. Handan lækjarins er nýlegt íbúðarhús með torfpaki.

Graspýfi á tungu milli tveggja lækjarspræna og er Silungalækur sá austari.

Hóllinn snýr norður-suður og er nokkuð erfitt að átta sig á mörkum hans sökum þýfis umhverfis. Hann gæti verið uppundir 40 m langur og 20 m breiður þar sem mest er. Hóllinn rís hæst syðst, allt að 2 m frá landinu umhverfis, en lækkar til norðurs. Við norðurendann er trjárækt í girðingu og þar er einnig kálgarður. Fast sunnan við girðinguna er sporöskjulaga og býsna regluleg dæld í hólinn, 7-8 m í þvermál en að öðru leyti sjást engin greinileg yfirborðsummerki, t.d. hleðslur, í

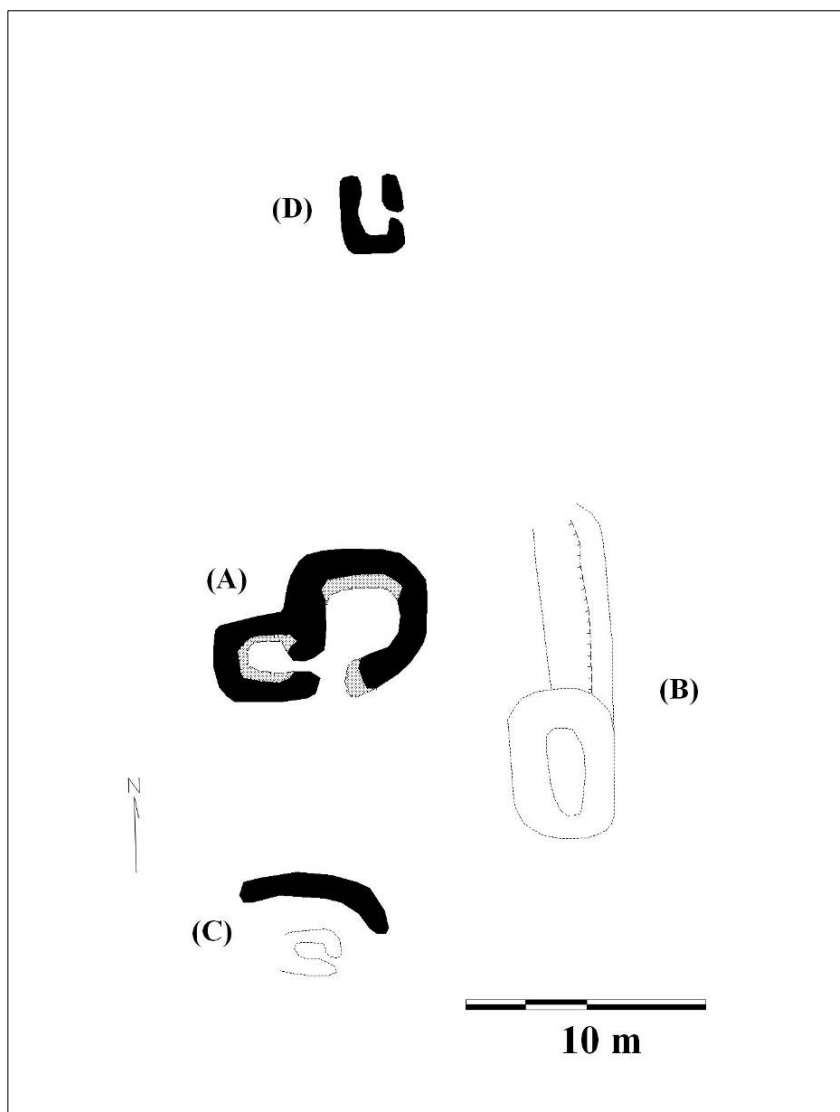
Hann heitir Stekkjarhóll og er ofan vegar," segir í örnefnaskrá. Stekkjarhóll er ofan (sunnan) þjóðvegur um 850 m austur af bæjarhól 001.

Áberandi hóll, grasi gróinn og þýfður en víða gægjast klappir og grjót upp úr. Símastaur er nyrst á hólnum. Girðing liggur N-S austan við hólinn, austan hennar er þýft og fremur mýrlent. Vestan við hólinn eru nú framræst túnstykki.

Þrjár eða fjórar rústir eru uppi á hólnum og gætu verið nokkrar kynslóðir stekkja. Alls er rústasvæðið hátt í 60 m langt N-S og allt að 20 m breitt. Yngst er sýnilega tóft á miðjum hólnum, hér nefnd (A). Hún er tvískipt, alls um 10 x 7 m frá austri til vesturs og

Tóft (A) á Stekkjarhól 012, horft í norðaustur.

nokkuð dæmigerð fyrir stekk. Austan til er hólfr sem er hér um bil ferkantað þótt horn séu ávöl, um 6 x 6 m stórt að utanmáli og opið í austurátt. Mikið grjóthrun er við innanverða vegg sem ná mest um 80 cm hæð. Út frá suðvesturhorni er annað hólfr, um 4,5 x 2-3 m stórt, opið í austur og hefur það sennilega verið lambakró. Tóft (B) er fast austan við þessa tóft og miklu ógreinilegri. Hún er um 7 x 6 m stór og snýr norður-suður. Hún er mjög sigin svo hún líkist meira þúst. Í beinu framhaldi frá henni til norðurs er regluleg dæld, um 8 m löng og er austurkantur hennar svo reglulegur að ætla má að þar hafi verið veggur; í honum grillir í grjót. Alls hefur því tóftin verið hátt í 15 m löng. Tóft (C) er um 10 m beint suður af (A). Hún er óljós en þó er norðurveggur greinilegur, liggur austur-vestur. Hann er um 6 m langur og 0,3 m hár, nokkuð bogadreginn og algróinn. Um 2 m innan (sunnan) við hann vottar fyrir litlu, algrónu hólfi sem er nálægt því að

vera 4 x 2 m frá austri til vesturs en það er of óljóst til að því sé hægt að lýsa nákvæmlega. Að lokum er gróin og sigrin tóft (D) 14-15 m beint norður af tóft A. Hún er einföld, um 4 x 3 m stór frá norðri til suðurs en norðurhlíðin er sigrin og máð. Steinn með fuglaþúfu er í norðvesturhorni en dyr gætu hafa verið á austurvegg. Veggir eru algrónir og mest um 0,2 m á hæð, fremur litlir um sig.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:013 *Grafarmýri* náma mógrafir

64°20.106N 21°41.412V

Utan við Borgarhólana [020] tekur við allmikil mýri, sem heitir Grafarmýri (Útkot og Eyri hafa jafnan rétt til hennar). Efst í henni er stór melur, nokkuð áberandi, sem heitir Torfamelur [014]," segir í örnefnaskrá. Alls eru Borgarhólar þrír og er Grafarmýri vestan við tvo þá nyrðri. Hún er norðan við Torfamel og er miðja hennar hér um bil 900 m norðaustur af bæjarhól 001. Sinuvaxin, þýð mýri. Mýrin er meira og minna sundurgráfin. Mótir fyrir mógröfum sem sjást vel á loftmynd en síður á jörðu niðri. Því eru þær samansignar og hvergi djúpar. Alls er mýrin u.þ.b. 300 m í þvermál.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:014 *Torfamelur* örnefni rista

64°20.008N 21°41.533V

Utan við Borgarhólana tekur við allmikil mýri, sem heitir Grafarmýri (Útkot og Eyri hafa jafnan rétt til hennar). Efst í henni er stór melur, nokkuð áberandi, sem heitir Torfamelur," segir í örnefnaskrá. Torfamelur er beint suður af Grafarmýri 013, stór og áberandi melur sem vegarslóðar liggja nú um að sumarbústöðum.

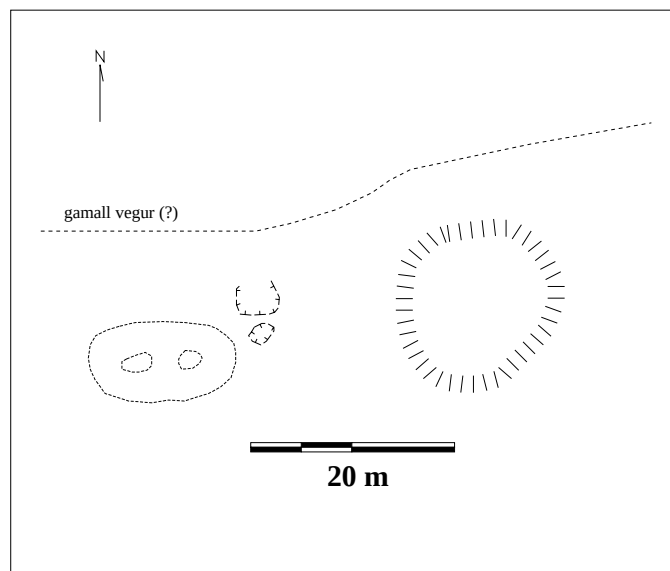
Vestan við melinn rennur Brandslækur í gili. Í melnum hefur verið malarnám og því hefur honum verið raskað töluvert. Ekki er vitað hvort torfrista var í mýrinni en vera má að mór hafi verið þurrkaður á melnum, enda er hann það þurra svæði sem er næst Grafarmýrinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:015 *Miðbúðir* tóftir sjóbúð

64°20.220N 21°40.999V

Sker eru þrjú fram af Grafarmýrinni [013]. Það austasta hefur verið nefnt, þ.e. Selskerið. Næst er Búðarhöfuð [008] og fellur fyrir það um flóð. Milli Búðarhöfuðs og Hólmahjalla er Brandslækur. Upp af Búðarhöfði eru Miðbúðir sem tilheyra Grafarmýri. Við Miðbúðir var lendingarstaður [017], e.t.v. sjóbúðir," segir í örnefnaskrá. Engar rústir sjást nú beint upp af Búðarhöfði en þar eru nú tveir sumarbústaðir og mikil trjárækt umhverfis. Hins vegar eru tóftir, sem allt eins gætu passað við lýsinguna, upp og austur af Búðarhöfði, 1,1 km norðaustur af bæjarhól 001. Mjög þýft og sinuvaxið smáholt við sjóinn sem rís eilítið hærra en Grafarmýrin og er þurrara en hún. Rústabungur sjást á svæði sem er allt að 50 m langt frá austri til vesturs og 20 m breitt. Segja má að bungurnar séu í meginatriðum tvær en sökum þýfis og

sinu er erfitt að lýsa þeim vel. Þó virðist vestar vera þýfi á svæði sem er um 15 x 7 m frá austri til vesturs og hugsanlega tvær dældir þar í. Beint framan eða norðan við austurendann er reglulegur slakki, um 3 x 2 m stór frá austri til vesturs. Um 15 m austar er aftur stórþýfi á svæði sem er um 20 x 20 m stórt. Ofan við þann þúfnakraga er jarðvegur þunnur í Grafarmýrinni og hugsanlegt að þar sé kominn botn gamalla mógrafa. Að lokum má geta þess að framan eða norðan við tóftirnar á sjávarbakkannum er sléttur og gróinn kantur, sennilega leifar af gömlum vegi.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:016 tóft fjárskýli

"Niður af Eyrarveitunni heitir Undirlendi, og þar framundan er Hólmahjalli. Þar er einnig sker sem fellur yfir um flóð. Þar eru tóftir eftir fjárbyrgi. Þar getur flætt fé," segir í örnefnaskrá. Skerið sem um ræðir er skammt fram undan landi, um 400 m vestur af Búðarhöfði 008.

Skerið er gróðurlaust en á því miklir þangbunkar. Það er mjóst um miðjuna. Ekki tókst að komast út í skerið á fjöru. Séð frá landi virðist sem hlaðna byrgið sé á vesturenda skersins, á hæsta punkti þess. Það er greinlega lítið, sennilega ekki meira en 2-3 m í þvermál. Líklega hefur byrgið verið hlaðið til að fé sem festist úti í skerinu ætti möguleika á að leita skjóls.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

Fjárskýli 016, horft í norður.

GK-326:017 heimild um lendingu

64°20.241N 21°41.077V

Við Miðbúðir var lendingarstaður, e.t.v. sjóbúðir [015]," segir í örnefnaskrá. Lendingin var í víkinni austan við dálítinn tanga sem teygir sig til norðurs, í átt að Búðarhöfði.

Bogadregin vík, opin mót norðaustri, virðist þokkalega skjólgóð. Ströndin upp af víkinni er sendin.

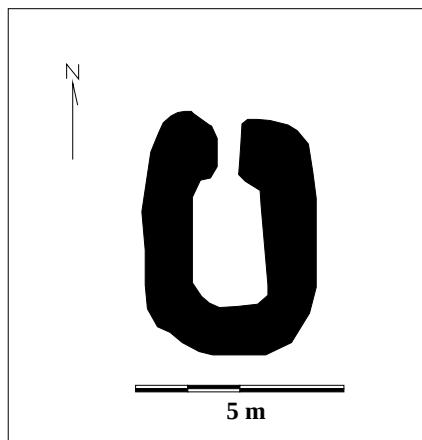
Lendingin var enn notuð á 20. öld að sumarlagi skv. Haraldi Hjartarsyni en vetrarlending var við svonefnd Naust (004). Engin mannvirki sjást upp af víkinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:018 tóft heystæði

64°19.884N 21°41.460V

Tóft er rúma 150 m VNV af Stekkjarhól 012, um 50 m norðan við framræst túnstykki og um 70 m sunnan við girðingu sem er ofan þjóðvegur. Þýft, þurrt graslandi. Jarðvegur fremur þunnur og skammt niður á mel.

Tóftin er að mestu hlaupin í þúfur en sker sig þó þokkalega úr umhverfinu. Hún er einföld, eins og regluleg upphækkun með óljósum veggjabrotum á köntum, um 5 x 3,5 m stór frá norðri til suðurs. Hún er hæst að sunnanverðu, um 0,8 m en lækkar nokkuð fram á við, þ.e. til norðurs. Hún er hér um bil ferköntuð og hleðslugrjót gægist uppúr sverði á nokkrum stöðum. Það vottar fyrir lögð á norðurbarmi og gætu þar hafa verið dyr. Flest bendir til að tóftin sé af heystæði.

Hættumat: engin hætta

Heystæði 018 fyrir miðri mvnd, horft í norður.

GK-326:019 Seltættur heimild um sel

"Upp af Borgarhólum [020] og Stekkjarhól [012] eru einhversstaðar Seltættur. Þær ættu helzt að vera nærri

Stórutungu," segir í örnefnaskrá. Um Stórutungu segir: "Vestan hans [Galtargilslækjar] upp af eyðikotinu Harðbala [025] er allbreið samfelld grastunga, sem heitir Stóratunga. Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk og heitir Silungalækur." Í athugasemdum og viðbótum við skrána segir: "Ólafía [Pétursdóttir, f. á Eyri 1913] kannast hvorki við Seltættur né Tjarnardal." Staðsetning Seltætta virðist ekki þekkt í seinni tíð. Gengið var upp frá Stekkjarhól, meðfram fjallinu til austurs allt að Silungalæk en engar tóftir fundust á því svæði. Hafi Seltættur verið í Stórutungu lenda þær austan þess svæðis sem hér var skráð, þ.e. utan Silungalækjar. Þess má geta að þar sem Silungalækur og Galtargilslækur renna niður úr fjallinu, hafa þeir borið með sér mikið af sandi og grjóti og er ekki útilokað að tóftir hafi lent þar undir.

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2 og 3; Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 1

GK-326:020 *Borgarhólar* örnefni

64°20.125N 21°40.813V

Út með sjónum heitir Djúpagróf. Utan við hana eru kletthólar með nokkru millibili, sem heita Borgarhólar og eru aðgreindir sem Neðri-Borgarhóll og Efri-Borgarhóll. Upp af Borgarhólunum er sá þriðji í sömu röð. Hann heitir Stekkjarhóll [012] og er ofan vegar," segir í örnefnaskrá. Borgarhólarnir eru áberandi kennileiti. Sá nyrsti er um 1,2 km norðaustur af bæjarhól 001, við sjóinn, miðhóllinn er um 200 m suður af honum og sá syðsti, Stekkjarhóll er hér um bil í beina línu suður af miðhólum, fast sunnan við þjóðveg.

Allir eru hólarnir áberandi, hálfgrónir kletthólar og ekkert bendir til annars en að forliðurinn Borg- tengist útliti þeirra en ekki mannvirkjum. Gengið var umhverfis og upp á alla hólana en hvergi fundust borglaga mannvirki sem þeir gætu verið kenndir við.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:021 *Þorkelskot* heimild um býli

Í Jarðabók Árna og Páls árið 1703 segir að Eyri sé sundurdeild í fjögur býli: Eyri, Efrakot (sjá GK-327:001) og Neðrakot, sem sennilega er sama og Eyrar-Útkot (GK-328:001). Fjórða býlið nefndist Þorkelskot: "Annar ábúandi á parti lögmannsins í því býli, sem Þorkielskot er kallað, víi c að dýrleika, er Þorkell Ásmundsson." Kotsins virðist ekki getið í öðrum heimildum og er ekki vitað hvar það stóð.

Heimildir: JÁM III, 393-394

GK-327 Eyrar-Uppkot (Efrakot)

1705 eru 4 býli á jörðinni, Efra kot er talið býli, ekki hjáleiga, dýrleiki 8 hdr. Hjáleiga Hvalfjarðareyrar (GK-326) 1847. "Uppkot var þar sem Eyrarbærinn stendur nú, en Útkot þar sem Eyrarkot er í dag." Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 2

1917: Tún 4 teigar, garðar 720m², virðist sameinað heimaörðunni 1917.

GK-327:001 *Eyrar-Uppkot (Efrakot)* bæjarhóll bústaður

64°19.872N 21°42.093V

Bæjarstaði Eyrar-Uppkots sem nú nefnist Eyri, horft í suður. t

Eyrar-Uppkot stóð áður þar sem aðalbærinn á Eyri stendur nú og er nefndur Eyri. Þetta er um 180 m suður af bæjarhól Eyrar (GK-326:001), skammt norðan við Brandslæk.

Þar stendur nú steinsteypt íbúðarhús auk annarra útihúsa.

Lítill sem engin hólmyndun er sjáanleg undir húsunum og raunar líklegt að mannvistarleifum hafi mjög mikið verið raskað við húsbyggingar og aðrar framkvæmdir á 20. öld. Á túnakorti 1917 eru nokkur mannvirki á hólum: Tvær húsasamstæður og má leiða að því líkum að bærinn hafi verið í annarri en fjós og hlaða í hinni. Að auki voru kálgarðar bæði vestan við bæ og austan. Nú sést ekkert eftir af

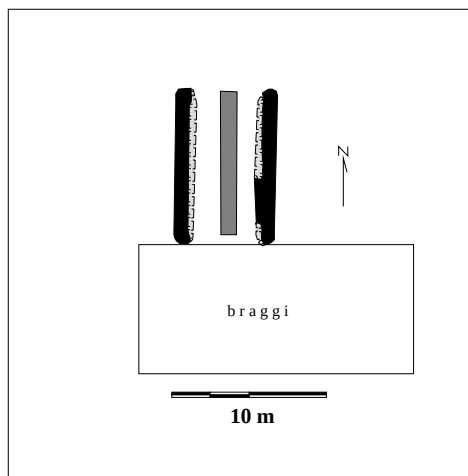
Þessum mannvirkjum. Vitað er að íbúðarhúsið sem stóð á undan núverandi húsi var reist 1913.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-327:002 tóft fjárhús

64°19.824N 21°42.105V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús 90-100 m suður af bæjarhól 001. Þar er nú fjárhústóft áföst bragga.

Tún í halla mót norðvestri. Smáskurður liggur niður túnið skammt norðvestan við tóftina.

Stæðileg tóft af fjárhúsum sem voru í notkun framundir 1990.

Skv. Haraldi Hjartarsyni voru þau byggð upp úr eldri rústum.

Tóftin er alls 10 x 6,5 m stór frá suðaustri til norðvesturs, opin

í norðvestur. Veggir eru grjóthlaðnir og lítið sem ekkert farnir

að hrynja, allt að 1,6 m háir. Steyptur garði er eftir tóftinni

endilangri. Braggi er

áfastur tóftinni að

suðaustan, í

þokkalegu ástandi og

hefur vafalaust

þjónað hlutverki

hlöðu, a.m.k. að

hluta til, meðan

fjárhúsið var enn í notkun. Tóftin er hálf full af járn og timbri.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

Garðlag 003, horft í vestur.

GK-327:003 garðlag 64°19.803N 21°42.176V

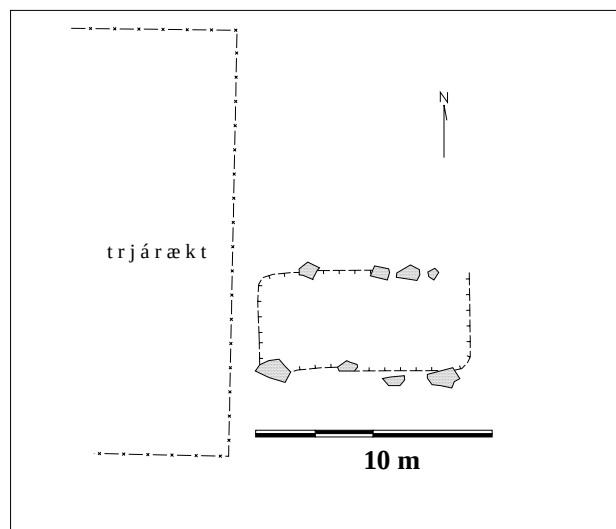
Grjóthlaðinn garðstubbur liggur frá Brandslæk til vesturs tæpum 30 m norðan við rétt 004.

Þýft tún, býsna grýtt á þessu svæði. Grjótgarðurinn er um 10 m langur en virðist aldrei hafa verið hár eða mikill um sig. Hann er aðeins um 0,4 m breður og 0,2 m hár og ógróinn að mestu. Hugsanlega er þetta gömul girðingarundirstaða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-327:004 tóft rétt

64°19.796N 21°42.212V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var rétt í túnjaðri eða SA- horni túns um 100 m suður af fjárhúsi 002. Grýttur en gróinn harðbali. Brandslækur rennur fast austan við en lítill, afgirtur trjáæktarreitir er fast vestan við.

Aurskriða fór yfir tóftina um 1970 og taldi Haraldur Hjartarson hugsanlegt að hún væri alveg horfin af þeim sökum. Svo er þó ekki, undirstöðurnar sjást enn vel en líklega hefur tóftin fyllst upp að einhverju leyti. Réttin hefur verið um 9 x 4 m frá austri til vesturs. Að austanverðu markast hún af ruðningi frá Brandslæknum og líklega hefur hún verið grafin inn í hliðina að norðanverðu. Ekki er ljóst hvar rekið hefur verið inn þótt staðhættir bendi helst til að það hafi verið að norðaustanverðu; þar liggur dálítil lág upp að tóftinni neðan úr túni. Eins og áður segir eru engar eiginlegar hleðslur í réttinni, aðeins grjót eða grónir bakkar sem markar hana.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1917

GK-327:005 tóft útihús

64°19.830N 21°42.216V

Stök tóft er í túninu um 90 m vestur af fjárhústóft 002. Óslétt og grýtt tún.

Tóftin er einföld, 6 x 5 m stór frá norðri til suðurs og hafa dyr snúið í norðurátt. Veggir hafa verið grjóthlaðnir en eru nú hrundir og grónir að miklu leyti, ná þó allt að 0,6 m hæð. Þetta hús var notað sem reykkofti fram á 9. áratug 20. aldar. Í botni tóftarinnar grillir í bárujárn og gamla skóflu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

Útihústóft 005, horft í suður.

Fornleifar hér að aftan tilheyra gömlu Eyri en eru utan landareignarinnar sem nú var skráð:

GK-326:022 *Fornaborg* örnefni

"Mörkin milli Eyrar og Útskálahamars eru um Hamarendabúfu í Fornuborg og þaðan upp úr," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 1

GK-326:023 *Hestaþingshóll* örnefni þingstaður

"Þá er komið út undir Hvalfjarðareyri, sem fyrr var getið. Hún gengur eins og þríhyrni út í sjóinn. Um flóð gengur sjór yfir talsvert af henni, og þar sem fellur inn og út að austan á eyrinni eru nefndir Ósar. Austarlega upp af Ósunum niður við þá er einstakur hóll, sem heitir Hestaþingshóll. Bendir þetta örnefni á, að þarna á eyrinni hafi verið höfð hestaöt til forna," segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:024 *Blomsturveller* bæjarstæði býli

1705: "Þriðja býli af parti lögmannsins, hjáleigan Blomsturveller byggð í fyrstu úr stekkjastæði fyrir vii árum." "Milli Hólmahjalla og Búðarhöfuðs eru lág sker, sem heita Flúðir. Þá er hér lítil vík inn, sem heitir Snorravík, og upp af því er gamla býlið Blómsturvellir. Þá er komið út undir Hvalfjarðareyri, sem fyrr var getið," segir í örnefnaskrá

Heimildir: JÁM III, 393; Ö-Eyri og Eyrarkot, 2

GK-326:025 *Harðbali* bæjarstæði býli

"Nú byrjum við innst í landinu, inn við Galtargilslæk, og höldum út neðan þjóðveggar með sjónum. Galtargilslækurinn er þar á merkjum eins og fyrr segir. Vestan hans upp af eyðikotinu Harðbala er allbreið samfelld grastunga, sem heitir Stóratunga," segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri og Eyrakot, 1

GK-326:026 *Flóðatangi* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsabýli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær," segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 1

GK-326:027 *Oddsbær* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbýli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær," segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 1

GK-326:028 *Ólafsbær* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbýli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær," segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 1

GK-326:029 *Þórarinsbær* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbýli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær," segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 1

GK-326:030 *Þorsteinsbær* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbýli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær," segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 1

IV. Fornleifar innan deiliskipulags

Alls voru skráðar 7 fornleifar innan deiliskipulagsreita. Á þeim vestari, sem er vestan við Brandslæk, er aðeins ein fornleif, svonefnd Naust (004) og sést þar óljós tóft. Á austari reitnum eru hins vegar sex fornleifastaðir: Miðbúðir 015, þúst 007 skammt frá þeim, lending 017, varða 005, tóft 006 og mógrafir 013 í Grafarmýri.

Á Miðbúðum 015 er mjög óljós rústahóll sem nær yfir allstórt svæði og er hugsanlegt að þúst (007) megi telja með sama rústasvæði. Þetta eru sennilega þær minjar sem eru í mestri hættu vegna fyrirhugaðrar sumarbústaðabyggingar. Engin mannvirki fundust sem hægt er að tengja við lendinguna. Tóft 006Mógrafirnar eru að langmestu leyti utan skipulagssvæðisins en þó lendir ein þeirra inni á sumarbústaðalóð, sbr. kortið á síðunni hér fyrir aftan.

V. Fornleifar utan deiliskipulags

Alls voru skráðar 14 fornleifar utan deiliskipulagsreitsins. Flestar eru þær skammt frá bæjarstæðunum tveimur, Eyri og Eyrar-Uppkoti (nú Eyri). Fyrstan ber að nefna bæjarhól Eyrar (GK-326:001) og kirkjustæðið (GK-326:002) neðan við hann sem eru inni í beitarhólfi. Sléttuð hefur verið yfir hvorutveggja en þrátt fyrir það virðast góðar líkur á að fornleifar séu varðveittar undir yfirborði. Ekki er vitað til að mannabein hafi komið upp við túnasléttun á 20. öld. Útihús stóð þar skammt frá skv. túnakorti frá 1917 en það er nú horfið. Lítil tóft (GK-326:009) sem gæti verið af útihúsi er nokkrum tugum metra austan við bæjarstæðið en hún virðist ekki gömul – gæti verið 19. eða 20. aldar verk.

Eyrar-Uppkot (GK-327:001) stóð ofan við gamla bæjarhól Eyrar og er nú nefnt Eyri. Mikið hefur verið byggt á bæjarstæðinu í seinni tíð og sennilega hefur fornleifum þar verið mikið raskað á 20. öld. Leifar tveggja torf- og grjóthlaðinna útihúsa sjást í túninu, annars vegar fjárhús (GK-327:002) sem var í notkun allt fram undir 1990 og hins vegar tóft af litlu útihúsi (GK-327:005) sem síðast var notað sem reykkofti. Að auki eru í túnjaðrinum óljósar leifar af lítilli rétt (GK-327:004) og neðan við hana sést hlaðinn garðstubbur (GK-327:003). Ekki er vitað um fleiri minjastaði í túnnum bæjanna tveggja en þó er ekki ástæða til að efast um að þar hafi staðið fleiri mannvirki fyrr á öldum og ætti að fara varlega í jarðrask í gömlu túnunum.

Þrír minjastaðir voru skráðir austan við bæina en ofan þjóðveg. Lítil tóft, sennilega heystæði (GK-326:018), er skammt norðan við austustu túnin. Skammt suðaustur af henni er áberandi hóll, Stekkjarhóll (GK-326:012), og á honum miklar rústir, vafalaust heillegustu mannvistarleifar sem sjást á yfirborði í Eyrarlandi. Þar eru nokkrar rústir, sú stæðilegasta greinilega af stekk og hinar hugsanlega af eldri mannvirkjum með sama hlutverk. Að lokum er mjög þýfður hóll, sennilega rústahóll (GK-326:011) sem ekki er þekktur úr neinum heimildum svo vitað sé, austur við Silungalæk.

Neðan vegar voru skráðir tveir minjastaðir til viðbótar við þá sjö sem eru innan deiliskipulagsreita. Í báðum tilvikum er um að ræða örnefni sem geta bent til fornleifa en á hvorugum staðnum sjást mannvirki. Annars vegar er þetta Torfamelur (GK-326:014) ofan við Grafamýri, vísbending um torfristu og hins vegar Borgarhólar (GK-326:020), en það eru þrír hólar sem liggja í línu frá norðri til suðurs. Stekkjarhóll er syðstur þeirra. Borgar-örnefni geta verið vísbendingar um mannvirki, oftast fjárborgir, en ekki er víst að það eigi við í þessu tilfalli, í það minnsta fundust engin mannvirki í námunda við hólana sem styðja það og allt eins víst að um náttúrunafn sé að ræða.

Allar skráðar fornminjar á Eyri. Túnakort frá 1917 er merkt inn á myndina með rauðu.

VI. Niðurstöður og samantekt

- Alls voru skráðar 21 fornleif í landi Eyrar, þar af 7 á deiliskipulagsreitum.
- Gengið var um deiliskipulagsreitina í leit að fornleifum en utan þeirra notaðar hefðbundnar aðferðir við aðalskráningu fornleifa, þ.e. fyrst og fremst gengið á staði sem þekktir eru úr rituðum heimildum.
- Ekki er útilokað að fleiri minjar, en þær sem komið hafa fram við heimildaathuganir og vettvangskönnun, leynist á svæðinu.
- Fornleifavernd ríkisins getur veitt heimild til þess að fornleifar verði látnar víkja vegna framkvæmda að undangenginni rannsókn, eða þær huldar og setur skilmála þar að lútandi.
- Mikilvægt er að öll umferð, efnistaka og frávik frá fyrirbyggjandi tillögu um skipulag verði skoðuð með hliðsjón af upplýsingum um fornleifar á reitnum.

Heimildir

DI: *Íslenskt fornbréfasafn* I-XVI, Kaupmannahöfn/Reykjavík 1857-1972.

HJ: Halldór Jónsson. 1953-54. *Ljósmyndir* I-II. Átthagafélag Kjósverja, Reykjavík.

JÁM III: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín* III. Kh. 1913.

Sturlunga I: *Sturlunga saga*. 1946. Jón Jóhannesson, Magnús Finnbogason og Kristján Eldjárn sáu um útgáfuna. Sturlunguútgáfan, Reykjavík.

Ö-Eyri og Eyrarkot: Örnefnalýsing Eyrar og Eyrarkots. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Eyri og Eyrarkot ath. og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnalýsingu Eyrar. Örnefnastofnun Íslands.

Túnakort 1917. Þjóðskjalasafn Íslands.

Heimildamaður:

Haraldur Hjartarson frá Eyri.